

VÝZKUMNÁ SÍŤ TEORIE A DĚJIN VĚDY

Workshop v rámci projektu
Výzkumná síť teorie a dějin vědy
(CZ.1.07/2.4.00/31.0108)

Experiment ve filozofii

sborník abstraktů

Editoři: Filip Tvrdý, Martin Jabůrek

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

VÝZKUMNÁ SÍŤ
TEORIE A DĚJIN VĚDY

Workshop v rámci projektu
Výzkumná síť teorie a dějin vědy
(CZ.1.07/2.4.00/31.0108)

Experiment ve filozofii

sborník abstraktů

Editoři: Filip Tvrdý, Martin Jabůrek

Olomouc 2013

1. vydání

© Filip Tvrдый (ed.), 2013

© Martin Jabůrek (ed.), 2013

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2013

Úvodní slovo

Kant v *Kritice čistého rozumu* konstatoval, že metafyzika nemůže mít empirické základy, protože její poznání je možné jen *a priori*. Tím vlastně z filozofie vyloučil experimentální metodu, jež byla v dřívější době sice méně běžným, ale přesto rozšířeným způsobem filozofického bádání. Experimenty z filozofie přesto zcela nevytizely, byť v ní byly zachovány v podobě experimentů myšlenkových. Jedním z témat workshopu „Experiment ve filozofii“, který pořádá olomoucká katedra filozofie v rámci projektu „Výzkumná síť teorie a dějin vědy“, je právě snaha nalézt odpověď na otázku, nakolik důvěryhodné jsou myšlenkové experimenty a jak silná je jejich epistemologie. Druhým tématem je pak použití empirických experimentů v minulosti a současnosti filozofie, například v souvislosti s moderní fyzikou a neurální vědou. Zdá se totiž, že filozofie svou pokantovskou nechuť k empirickým experimentům přinejmenším oslabuje, pokud ji přímo neopouští.

Filip Tvrký

OBSAH

PROGRAM	5
CO JSOU, NEJSOU A K ČEMU JSOU MYŠLENKOVÉ EXPERIMENTY	6
<i>Marek Picha</i>	
EXPERIMENTÁLNÍ FILOZOFIE: FAQ	8
<i>Monika Bystroňová</i>	
PROTI MYŠLENKOVÝM EXPERIMENTŮM	10
<i>Filip Tvrđý</i>	
ANAXIMENŮV „EXPERIMENT“	12
<i>Radim Kočandrl</i>	
AXIOLOGIE SOUDOBE FYZIKY	14
<i>Lukáš Zámečník</i>	
SVOBODA VŮLE V LENOŠKOVÉ I EXPERIMENTÁLNÍ FILOZOFII A NEUROVĚDĚ	17
<i>Marek Petrů</i>	

PROGRAM

Čtvrtek 12. prosince 2013

Myšlenkové experimenty a experimentální filozofie

- 14:00 **CO JSOU, NEJSOU A K ČEMU JSOU MYŠLENKOVÉ EXPERIMENTY**
Marek Picha
- 15:00 **EXPERIMENTÁLNÍ FILOZOFIE: FAQ**
Monika Bystroňová
- 16:00 **PROTI MYŠLENKOVÝM EXPERIMENTŮM**
Filip Tvrdý

Pátek 13. prosince 2013

Empirické experimenty ve vědě a filozofii

- 9:30 **ANAXIMENŮV „EXPERIMENT“**
Radim Kočandrla
- 10:30 **EPISTEMICKÁ ÚSKALÍ SPEKULATIVNÍ FYZIKY**
Lukáš Zámečník
- 11:30 **SVOBODA VŮLE V LENOŠKOVÉ I EXPERIMENTÁLNÍ FILOZOFII A NEUROVĚDĚ**
Marek Petruš

CO JSOU, NEJSOU A K ČEMU JSOU MYŠLENKOVÉ EXPERIMENTY

Marek Picha

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Jakkoli se filozofové nevyhýbají skutečným experimentům, z bezbřehé povahy své práce častěji věnují pozornost experimentům myšlenkovým, tedy promyšleni hypotetických scénářů a jejich hodnocení. V příspěvku se budu věnovat klasifikačním kritériím myšlenkových experimentů, dále pak možnostem jejich parafrázování. Rovněž zmíním několik rolí, jež myšlenkové experimenty ve filozofickém diskurzu hrají.

Badatelé, kteří se myšlenkovým experimentům dlouhodobě věnují, nabízejí několik způsobů, jak tyto oblíbené, avšak nesnadno uchopitelné příběhy definovat. Všichni se shodují, že jde o jistý typ přesvědčovacího nástroje, dokonce by se shodli i na tom, že jde o „komplexní případy hypotetického usuzování“ - další charakteristiky jsou však už předmětem sporu. Jsou myšlenkové experimenty druhy argumentů? Jsou myšlenkové experimenty nutně spojené s představivostí? Jsou nutně spojené s kontrafaktuály? A vůbec, jsou myšlenkové experimenty druhem, který by bylo možné jasně odlišit od jiných? Domnívám se, že vhodná definiční kritéria musí oddělit myšlenkové experimenty od tří blízkých útvarů: matematických slovních úloh, reálných filozofických experimentů a obecných argumentů. Budu obhajovat definici, že myšlenkové experimenty jsou *soubory pokynů, co si představit s cílem něco zjistit*.

Dále představím analytický rámec použitý v knize *100 myšlenkových experimentů ve filozofii*. Jde o trojstupňový rozbor složený ze strukturované parafráze samotného scénáře, dále z generalizovaného experimentálního výsledku a také ze stručného zachycení argumentačního kontextu. Na několika příkladech pak ukáži, s jakými nástrahami se lze při rozboru myšlenkových experimentů setkat.

A konečně, zmíním se i o trojí roli, kterou myšlenkové experimenty hrají. Vedle epistemické role jde o roli dialektickou a roli rétorickou. Budu obhajovat stanovisko, že ač je epistemický význam myšlenkových experimentů pochybný, dialektický a především rétorický význam činí z myšlenkových experimentů útvary, jež si zaslouží respekt a pozornost.

Literatura:

BROWN, James Robert. *The Laboratory of the Mind: Thought Experiments in the Natural Sciences*. London: Routledge, 1991.

COOPER, Rachel. Thought Experiments. *Metaphilosophy*, 2005, roč. 36, č. 3, s. 328-347.

GENDLER, Tamar Szabó. Galileo and the Indispensability of Scientific Thought Experiment. *The British Journal for the Philosophy of Science*, 1998, roč. 49, č. 3, 397-424.

HOROWITZ, Tamara; MASSEY, Gerald (eds). *Thought Experiments in Science and Philosophy*. Lanham: Rowman & Littlefield, 1991.

NERSESSIAN, Nancy J. In the Theoretician's Laboratory: Thought Experimenting as Mental Modeling. *Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association, Volume Two: Symposia and Invited Papers*, Chicago: The University of Chicago Press, 1992, s. 291-301.

SORENSEN, Roy A. *Thought Experiments*. New York: Oxford University Press, 1992.

EXPERIMENTÁLNÍ FILOZOFIE: FAQ

Monika Bystroňová

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Představte si, že si užíváte slunečný den v parku na lavičce a kolemjdoucí mladík s hustým obočím vás poprosí o vyplnění dotazníku. V ten moment rozhodujete o osudu prezidenta společnosti, který i přes upozornění viceprezidenta nechá zavést nový program, který sice jeho společnosti zvýší zisk, ale také uškodí životnímu prostředí. Prezidentovi společnosti je však jedno, že nový program způsobí zhoršení životního prostředí, jediné, co ho zajímá, je zvýšení zisků. Uškodil životnímu prostředí záměrně? A je za toto poškození vinen? Co vám říkají vaše intuice?

Mladík s hustým obočím je experimentální filozof. Ve svém příspěvku se pak budu věnovat právě tomuto poměrně mladému a v českém prostředí stále ne tak známému filozofickému hnutí – experimentální filozofii (*x-phi*). Vysvětlím okolnosti jejího vzniku a její vztah k jiným filozofickým tradicím. Představím hlavní cíle, které si klade, metodologii, kterou používá, a také kritiku, která se na její hlavu, respektive na hlavy jejích představitelů, snesla. Toto vše a mnohé další se pokusím předložit elegantně zaobalené ve formě FAQ (*frequently asked questions*). Třicet minut však není příliš času na odstranění všech otazníků, které nad experimentální filozofii stále visí. Z toho důvodu se zaměřím jen na ty nejpálčivější z nich a na vážených posluchačích nechám, aby během diskuze do mého seznamu otázek přidali své vlastní.

Za ty nejvíce hodné pozornosti považuji otázky typu: Co mají vlastně experimenty společného s filozofií? Kdo je a co dělá experimentální filozof? A je to vůbec až tak nové hnutí? Vůči komu se experimentální filozofové vymezují? Jaké metody výzkumu používají? Z jakého důvodu je zajímavá naše intuice? A proč se nezajímají jen o intuice odborníků, ale i laiků? Jaké otázky jim nedávají spát? Může experimentální filozofie vůbec přispět svou trochou do filozofického mlýna? A už nějakým způsobem přispěla? A hlavně, proč zapalují křesla?

Literatura:

ALEXANDER, Joshua. *Experimental Philosophy: An Introduction*. Cambridge (UK): Polity Press, 2012.

APPIAH, Kwame Anthony. *Experiments in Ethics*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 2008.

BYSTROŇOVÁ, Monika. *Experimentální filozofie*. Bakalářská diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno, 2011.

KNOBE, Joshua. Intentional Action and Side Effects in Ordinary Language. *Analysis*. 2003, roč. 63, č. 279, s. 190-194.

KNOBE, Joshua; NICHOLS, Shaun. An Experimental Philosophy Manifesto. In KNOBE, Joshua; NICHOLS, Shaun (eds). *Experimental Philosophy*. New York: Oxford University Press, 2008, s. 3-14.

PROTI MYŠLENKOVÝM EXPERIMENTŮM

Filip Tvrdý

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Současná experimentální filozofie pokračuje v trendu, jenž byl v polovině dvacátého století započat naturalismem Johna Deweyho a W. V. O. Quina. Jedná se mimo jiné o zpochybnování platnosti apriorních forem filozofického zkoumání, mezi něž tradičně patří konceptuální analýza nebo myšlenkové experimenty. Terčem kritiky představitelů x-phi jsou především intuice, které podle mnohých tvoří základ všech nebo většiny myšlenkových experimentů ve filozofii. V reakci na x-phi se objevují minimalistické koncepce myšlenkových experimentů, které za centrální považují epistemicky nepřiliš silné představování si. Na příkladech z textů Marka Pichy a Timothyho Williamsona se pokusím ukázat, že i toto oslabené chápání myšlenkových experimentů není možné považovat za zcela přijatelné. Na rozdíl od vcelku banálních situací, které si můžeme účinně představit, a dokonce empiricky ověřit, jsou myšlenkové experimenty ve filozofii často založeny na složitých scénářích, jež jsou nepředstavitelné a empiricky neověřitelné. Tvrdím, že epistemický přechod od *imagining* k *knowing* nelze dostatečně zdůvodnit ryze apriorními metodami. Omezenost naší racionality způsobuje, že nejsme schopni zvládat ani mnohem jednodušší kognitivní úlohy, jejichž řešení je navíc do značné míry determinováno kontextem zadání a dalšími sociokulturními vlivy. Tuto skutečnost ilustruji na příkladu Wasonova výběrového testu, jenž podle evolučně zaměřených psychologů vypovídá o obecné lidské neschopnosti zacházet s abstraktně formulovanými problémy.

Filozofie má za sebou dlouhou a neblahou historii dramatických tvrzení, která se ukázala být neopodstatněná. Příkladem může být legendární Hegelova predikce, podle níž počet planet sluneční soustavy nemůže být vyšší než sedm, nebo Comtovo konstatování, že nikdy nebudeme schopni studovat chemické složení hvězd. Obě tyto předpovědi padly ještě za života jejich autorů, i když byly postaveny na zdánlivě solidních apriorních základech. Americký kognitivní vědec Anthony Chemero nazývá argumenty tohoto typu „hegelíánské“ a tvrdí, že jejich epistemická hodnota je zanedbatelná, protože apriorní protipříklady filozofie nemohou konkurovat standardnímu empirickému výzkumu přírodních věd. Filozofie ale neustále lavíruje mezi Skyllou epistemického defetismu, podle

něhož je dosažení určitých informací nemožné, a Charybdou epistemického dogmatismu, jež považuje apriorní poznání za nadřazené tomu empirickému. V závěru příspěvku se zamýšlím nad samotným statusem poznání *a priori*, jehož povaha může být mnohem problematičtější, než se filozofové tradičně domnívají.

Literatura:

CHEMERO, Anthony. *Radical Embodied Cognitive Science*. Cambridge: MIT Press, 2009.

COSMIDES, Leda. The Logic of Social Exchange: Has Natural Selection Shaped How Humans Reason? Studies with the Wason Selection Task. *Cognition*, 1989, roč. 31, č. 3, s. 187–276.

PEACOCKE, Christopher. The A Priori. In JACKSON, Frank (ed). *The Oxford Handbook of Contemporary Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 739-763.

PICHA, Marek. *Kdyby chyby: epistemologie myšlenkových experimentů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2011.

SCHWITZGEBEL, Eric. The Wason Selection Task and the Limits of Human Philosophical Cognition. *The Splintered Mind* [online]. Dostupné z: <http://schwitzsplinters.blogspot.com/2011/02/wason-selection-task-and-limits-of.html>

WASON, Peter C. Reasoning About a Rule. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 1968, roč. 20, č. 3, s. 273–281.

WILLIAMSON, Timothy. *The Philosophy of Philosophy*. Oxford: Blackwell Publishing, 2007.

ANAXIMENŮV „EXPERIMENT“

Radim Kočandrla

Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni

Aristotelés rozlišuje ve *Fyzice* dvě skupiny svých předchůdců na základě vysvětlení vzniku, které podle něho zastávali. První skupina měla za „základní těleso“ postulovat jeden ze tří prvků nebo tzv. střední prvek, o němž se Aristotelés příležitostně zmiňuje. Všechny ostatní věci světa měly vznikat až v důsledku zhušťování a zředování vybraného prvku, tedy následkem jeho změn. Naproti tomu druhá skupina měla vznik vysvětlovat oddělováním protikladů z původního jedna. Zatímco u první skupiny Aristotelés neuvádí žádná konkrétní jména, druhou skupinu spojuje se jmény Anaximandra, Empedokla a Anaxagory. Oddělování protikladů přitom pro Anaximandra dosvědčuje též Simplicios v proslulém referátu A 9 obsahujícím první filozofický text, zlomek B 1. Je to však zejména první skupina myslitelů, vysvětlující vznik pouze jako proměnu prvku, která představuje charakteristický model vztažený na předsókratiky. Právě ten se v peripatetickém spojení s *arché* jako látkovou příčinou následně nejvíce dostal do učebnic, například v podobě tzv. hylozoismu. Jeho typickým představitelem je Anaximenes z Miletu, který měl za počátek tradičně pokládat vzduch. Z tohoto předpokladu vychází i Plútarchos ve své zprávě o Anaximenuvi. Plútarchos navíc ukazuje, proč podle Anaximena nemusí být protiklady součástí vlastní podstaty, ale jedná se pouze o odvozené stavy látky. Užívá přitom příklad s dechem. Dech může být totiž údajně jak teplý, tak chladný v závislosti na tom, zda na svoji dlaň dýcháme otevřenými ústy, nebo foukneme. Zatímco v prvním případě má být vzduch zředěn, ve druhém je naopak sevřenými ústy stlačen a zhuštěn. Rozdíly v teplotě jsou interpretovány jako rozdíly v hustotě výchozího prvku – vzduchu. Ačkoli se Plútarchos s odvoláním na Aristotela vůči uvedenému pojetí kriticky vymezuje, neboť již teplo vydechaného vzduchu pochází z nás samotných, lze zde vidět „posun“ ve vysvětlení vzniku v podání obou Miletánů. Příklad s dechem může být přitom pokládán téměř za jeden z prvních dochovaných „experimentů“, ačkoli spíše slouží pouze jako ukázka archaického pozorování, které vedlo k vysvětlení jevů. V každém případě měl zhušťování a zředování vzduchu Anaximenes vykládat vznik všech věcí světa, které tak byly pouze momentálním stavem vzduchu. Přestože celé schéma vychází z původně peripatetického pojetí příčin, je možné, že navazuje na původní iónské koncepce. V souvislosti se

zpracováním plstě se ovšem lze domnívat, že Anaximenes ve skutečnosti spíše zvažoval dílčí proměny jednotlivých prvků - protikladů v návaznosti na pozorování změn skupenství, které byly až následně začleněny do generálního schématu. Vzduch pak sehrál roli obklopujícího prostředí a v analogii k dechu a duši se stal akcentem na projevy života.

Prameny:

DIELS, Hermann, KRANZ, Walther. *Die Fragmente der Vorsokratiker. Griechisch und Deutsch I–III*. Zürich: Weidmann, 2004 – 2005.

Sekundární literatura:

GRAHAM, Daniel. W. A. New Look at Anaximenes. *History of Philosophy Quarterly*, 2003, roč. 20, č. 1, s. 1–20.

GRAHAM, Daniel. W. A. Testimony of Anaximenes in Plato. *The Classical Quarterly*, 2003, roč. 53, č. 2, s. 327–337.

GRAHAM, Daniel. W. *Explaining the Cosmos. The Ionian Tradition of Scientific Philosophy*. Princeton: Princeton University Press, 2006.

GUTHRIE, William Keith Chambers. *A History of Greek Philosophy: Volume 1, The Earlier Presocratics and the Pythagoreans*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

KIRK, Geoffrey S.; RAVEN, John E.; SCHOFIELD, Malcolm. *Předsókratovští filosofové. Kritické dějiny s vybranými texty*. Praha: OIKOYMENH, 2004.

KLOWSKI, Joachim. Ist der Aer des Anaximenes als eine Substanz konzipiert? *Hermes*, 1972, roč. 100, č. 2, s. 131-142.

KOČANDRLE, Radim. Proměny Anaximenaova vzduchu. *Aithér*, 2012, roč. 4, č. 7, s. 49-89.

KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Mezi mořem a nebem. Odkaz íónské archaické vnímavosti*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010.

LAALE, Hans Willer. *Once They Were Brave, The Men of Miletus*. Bloomington: AuthorHouse, 2007.

WÖHRLE, George. *Anaximenes aus Milet: Die Fragmente zu seiner Lehre*, Stuttgart: Franz Steiner, 1993.

AXIOLOGIE SOUDOBÉ FYZIKY

Lukáš Zámečník

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Cílem příspěvku je zhodnocení axiologie soudobé fyziky, konkrétně jejího základního rámce, který vychází ze standardního modelu fyziky fundamentálních částic a interakcí. Autorovým konceptuálním průvodcem je fyzikalismus, který je pojímán jako stanovisko proklamující na rovině ontologické jednotu kauzality, na rovině epistemické potenciální funkcionální redukci všech poznávaných entit a na rovině (poněkud) etické vznášející požadavek po zachování úsilí o explanaci.

Filozofie se ve vztahu k fyzice, ale i ostatním přírodním vědám, dostala do výrazně epifenomenální role. V kontextu tzv. třetí kultury se zdá, že je filozofie zcela nadbytečná. Proponenti třetí kultury z řad fyziků (Brian Green, Lawrence Krauss a další) neskrývají své rozpaky, nebo přímo opovržení, nad smysluplností filozofického zkoumání. V kontextu naturalizované filozofie pak stejné opovržení nacházíme i u některých filozofů, kteří se vzdávají normativního úkolu filozofie. Nenormativní filozofie představuje skutečně *contradictio in adiecto* a v lepším případě ji může následovat pouze popularizace vědy, která (slepě) sází na seberegulující potenciál vědeckého bádání.

Smysluplný úkol filozofa mimo jiné spočívá v reflexi axiologie vědy. Věda není pouze soubor dosaženého poznání a metod, které k němu vedly, ale také soubor hodnot, které vědci mnohdy nereflextovaně vyznávají. V kontextu soudobé fyziky jsou těmito základními hodnotami podle mého soudu následující tři prvky: 1. Fyzikové se opírají o realismus, jejich teorie mají korespondovat se skutečnou povahou světa; 2. Fyzikové usilují o unifikaci, nejčastěji chápanou jako interteoretickou redukci; 3. Fyzikové plně důvěřují v potenciál matematické fyziky, který se nejvíce ukazuje v užití matematického pojmu symetrie.

Axiologie fyziky není vůči samotnému výzkumu fyziků indiferentní, zásadním způsobem ovlivňuje ontologii i metodologii fyziky. Smysluplnost normativního filozofického snažení spočívá v dohledání těchto vlivů, které mohou vést k zásadním proměnám fyziky. Konkrétní negativní důsledky můžeme pozorovat v současné „metafyzické fyzice“.

Realismus, jakkoliv je dominantní, není jediným stanoviskem, které se v soudobé fyzice objevuje. V periodických vlnách se do dominantního postavení dostává také instrumentalismus. Jejich konfrontací a reflexí Searlova transcendentálně pojatého externího realismu se pokusím ukázat, že vhodnou alternativou realismu je konstruktivní empirismus Base van Fraassena.

Ačkoliv je unifikace většinou chápána jako reduktivní úsilí, ukazuje se, že je v soudobé fyzice většinou výjimkou. Mnohem častější je unifikace dosažená syntézou existujících teorií nebo nalezením podobnosti (opřené o matematický rámec) mezi fyzikálními jevy napříč různými ontologiemi. Standardní model soudobé fyziky je ukázkovým příkladem dosahování syntetické jednoty, jehož posledním velkým úspěchem byla detekce Higgsova bosonu.

Symetrie prostoru a času (a obecně daného typu stavového prostoru) jsou v soudobé matematické fyzice garantem konzervačních principů (zákonů zachování). Zajišťují, že modely fyziky zůstanou invariantní po transformaci (otočením, posunutím) daného typu stavového prostoru (*princip gauge invariance*). Doplněny o princip spontánního narušení symetrie, jsou gauge symetrie $U(1)SU(2)$ pro elektro-slabou teorii a $SU(3)$ pro silnou interakci vrcholem současné unifikující fyziky standardního modelu.

Přes nesporný úspěch fyziky standardního modelu zůstává celá řada nejasností v rámci tohoto modelu samotného a naprostá neujasněnost v oblastech, které tento model překračují (supersymetrie, M-teorie, inflační kosmologie a další). Právě tyto nejasnosti jsou předmětem spekulací teoretických fyziků a tvoří bázi novodobé metafyziky uvnitř fyziky.

Spekulace (výpůjčka z metafyziky, myšlenkový experiment a další) byly v dějinách fyziky velmi často zdrojem nového objevu. Nebezpečí soudobých fyzikálních spekulací spočívá nicméně v tom, že v návaznosti na axiologii soudobé fyziky hrozí podkopat jiné důležité hodnoty spjaté s fyzikálním bádáním: požadavek empirické evidence, požadavek explanace, autonomie fyziky na matematice atd.

Neodbytným závěrem se tak zdá být, že by měl filozof iniciovat kritickou reflexi soudobé axiologie fyziky. Měl by se stát součástí třetí kultury a zapůsobit skrze ni na fyzikální komunitu podobně, jako se to podařilo v obráceném směru. Filozof by měl iniciovat proměnu axiologie fyziky směrem k: 1. Konstruktivnímu

empirismu; 2. Pojetí unifikace jako prostředku explanační redukce; 3. Autonomii fyziky na matematice.

Literatura:

BAGGOTT, Jim. *Farewell to Reality: How Modern Physics Has Betrayed the Search for Scientific Truth*. London: Constable & Robnson Ltd, 2013.

BAGGOTT, Jim. Higgs: *The Invention and Discovery of the 'God Particle'*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

BANGU, Sorin. Symmetry. In BATTERMAN, Robert. *Oxford Handbook of Philosophy of Physics*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 287-317.

BROCKMAN, John. *Third Culture: Beyond the Scientific Revolution*. New York: Simon & Schuster, 1995.

GREENE, Brian. *Hidden Reality: Parallel Universes and Deep Laws of the Cosmos*. New York: Alfred Knopf, 2011.

KRAGH, Helge. *Higher Speculations: Grand Theories and Failed Revolutions in Physics and Cosmology*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

KRAUSS, Lawrence M. *Universe from Nothing: Why There Is Something Rather Than Nothing*. New York: Free Press, 2012.

MORRISON, Margaret. Unification in Physics, In BATTERMAN, Robert. *Oxford Handbook of Philosophy of Physics*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 381-415.

VAN FRAASEN, Bas C. *Empirical Stance*. Yale: Yale University, 2002.

SEARLE, John R. *Construction of Social Reality*. London: Penguin Press, 1995.

SVOBODA VŮLE V LENOŠKOVÉ I EXPERIMENTÁLNÍ FILOZOFII A NEUROVĚDĚ

Marek Petrů

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Otázka, zda má člověk svobodnou vůli nebo zda a nakolik je jeho jednání a rozhodování determinováno, je jedním z nejstarších a zároveň nejtvrdošijněji odolávajících filozofických problémů všech dob. Na jedné straně jsme subjekty empirické zkušenosti svobody. Důvodem, proč jsme přesvědčeni o vlastní svobodě, je především schopnost vědomě porovnávat alternativní modely jednání a pro jeden z nich se následně a zdůvodněně rozhodnout a vykonat jej. Předpoklad svobody vůle bývá navíc chápán jako podmínka možnosti etického jednání a zároveň tento fenomén stojí v samotných základech moderní humanity.

Na straně druhé jsme ovšem občas svědky toho, že ona empirická zkušenost svobody může být iluzí, neboť co považujeme za své svobodné rozhodnutí, je podmíněno nějakou (nevědomou) instancí. Přesvědčivým příkladem je fenomén posthypnotické sugesce. Jako naturalisté se navíc kloníme k názoru, že příroda se skládá ze stavebních prvků a jejich interakcí, jejichž popisem, byť v případě emergentních struktur principiálně neúplným, lze vysvětlit i zákonitosti chování. Mentální fenomény jsou výsledkem působení fenoménů neuronálních, a i když přijmeme existenci descendentní kauzality, pak i tato kauzace od shora dolů může existovat jen proto, že mysl je součástí přírody, že vyšší rovina byla způsobena (*cause*) rovinou nižší a že se mentální události zakládají na neurofyziologii.

V posledních letech je kladen stále větší důraz na snahy o řešení problému svobody vůle pomocí experimentální metodologie. Rozpoutala se značně kontroverzní debata jak mezi filozofy „lenoškovými“ (*armchair*) a „experimentálními“, tak mezi experimentálními neurovědci, kteří se také neshodnou nad interpretací a významem svých objevů. Ačkoli cílem debat v oblasti lenoškové filozofie i experimentální neurovědy svobody vůle (*neuroscience of free will*) je objasnit stejnou otázku, zdali a v jakém smyslu racionální jednatel (*agent*) vykonává kontrolu nad svými činy a rozhodnutími, heuristický význam experimentálního přístupu zdá se být převažující. V příspěvku se proto budu soustředit na experimentální stranu pojednávaného problému.

Pokusím se ukázat, že i když se lenoškoví filozofové (často hájící tvrdý determinismus) rádi zaštiťují výsledky experimentálního bádání, předpoklad „svobody“ či „nesvobody“ vůle je metafyzický postulát, který empirická věda ani nevyvrací, ani nepotvrzuje a ke svému rozvoji příliš nepotřebuje. Na příkladě slavného Libetova experimentu a třicetileté snahy o jeho rozvíjení ukážu, že poznatky současné neurovědy jsou stále mezerovité a filozofické extrapolace z ní vycházející často nepodložené.

Prostor pro zdánlivě podléhající filozofii svobody vůle je stále otevřený. Jestliže navíc mnohé studie z oblasti experimentální filozofie naznačují, že víra v tvrdý determinismus je sociálně i psychologicky škodlivá, rozvíjet filozofii svobodné (byť třeba předvědomé) vůle zůstává pro lenoškové filozofy vhodným úkolem. Z pozice lenoškového filozofa nebudu však polemizovat s tvrzením, že lidské jednání je po mnoha stránkách a rozmanitými faktory podmíněno. Nebudu plédovat pro „filozofii svobody“, nýbrž pokusím se načrtnout myšlenku „filozofie osvobození“, která však na deterministické metafyzice nemůže stát.

Literatura:

- BAUMEISTER, Roy; MASICAMPO, E. J.; DeWall, Nathan C. Prosocial Benefits of Feeling Free: Disbelief in Free Will Increases Aggression and Reduces Helpfulness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2009, roč. 35, č. 2, s. 260-268.
- HAGGARD, Patrick. Human Volition: Towards a Neuroscience of Will. *Nature Reviews Neuroscience*, 2008, roč. 9, č. 12, s. 934-46.
- KLEMM, William R. Free Will Debates: Simple Experiments Are Not So Simple. *Advances in Cognitive Psychology*, 2010, roč. 6, č. 1, s. 47-65.
- SOMMERS, Tamler. Experimental Philosophy and Free Will. *Philosophy Compass*, 2010, roč. 5, č. 2, s. 199-212.
- SOON, Chun Siang; BRASS, Marcel; HEINZE, Hans-Jochen; HAYNES, John-Dylan. Unconscious Determinants of Free Decisions in the Human Brain. *Nature Neuroscience*, 2008, roč. 11, č. 5, s. 543-545.
- TREVENA, Judy Arnel; MILLER, Jeff. Cortical Movement Preparation Before and After a Conscious Decision to Move. *Consciousness and Cognition*, 2002, roč. 11, č. 2, s. 162-190; discussion s. 314-325.
- TREVENA, Judy Arnel; MILLER, Jeff. Brain Preparation Before a Voluntary Action: Evidence Against Unconscious Movement Initiation. *Consciousness and Cognition*, 2010, roč. 19, č. 1, s. 447-456.

VELMANS, Max. Preconscious Free Will. *Journal of Consciousness Studies*, 2003, roč. 10, č. 12, s. 42–61.

VOHS, Kathleen D.; SCHOOLER, Jonathan W. The Value of Believing in Free Will: Encouraging a Belief in Determinism Increases Cheating. *Psychological Science*, 2008, roč. 19, č. 1, s. 49-54.

Mgr. Filip Tvrđý, Ph.D.
Mgr. Martin Jabůrek, Ph.D.
Editoři

Experiment ve filozofii
sborník abstraktů

Výkonný redaktor doc. Mgr. Jiří Špička, Ph.D.
Odpovědný redaktor Mgr. Jana Kreiselová
Jazyková úprava Mgr. Iva Urbanová
Návrh obálky a grafická úprava Tomáš Hruška, DiS.

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
www.upol.cz/vup
email: vup@upol.cz

Olomouc
1. vydání
CZ.1.07/2.4.00/31.0108
ISBN 978-80-244-3907-5
Neprodejná publikace

www.sitvedy.cz

Vyrobena 2013